

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.020 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки

АНІКІНОЇ Галини на дисертацію

**БУРЯЧЕНКА Анатолія на тему «Відповідальність за невиконання
обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві», подану на**

здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сім'я в усі часи була і залишається однією із головних загальнолюдських цінностей. Значення родини в житті кожної людини важко переоцінити. Головними складовими сімейних відносин є не лише любов, повага, розуміння, але й матеріальна підтримка один одного. Особливо важливим є обов'язок родичів надавати матеріальну допомогу тому членові сім'ї, інтереси якого є обмеженими у зв'язку з окремими життєвими обставинами: вагітність, догляд за дитиною, втрата працездатності тощо.

Сімейне законодавство України визначає досить широке коло учасників сімейних відносин, які у разі потреби, повинні надавати матеріальну допомогу рідним. Такими обов'язками наділені: батьки, повнолітні діти, дружина, чоловік (у тому числі колишні), баба і дід, прабаба та прадід, внуки і правнуки, брати та сестри, мачуха й вітчим, пасинки і падчерки, фактичні вихователі та вихованці.

Окремими нормами національного законодавства встановлені заходи відповідальності, що застосовуються у разі невиконання обов'язку щодо надання утримання. Водночас, питання правового регулювання притягнення до відповідальності окремих суб'єктів сімейних правовідносин: повнолітніх дітей щодо утримання їх непрацездатних батьків; подружжя щодо утримання іншого непрацездатного подружжя; баби, діда щодо утримання онуків; онуків щодо утримання баби, діда залишається недостатньо врегульованим. Удосконалення інституту аліментних зобов'язань на диспозитивних засадах відкрило можливість договірною регулювати сторонами відносин щодо утримання. У зв'язку з цим, додаткового аналізу потребують питання договірної відповідальності за невиконання обов'язку щодо утримання.

Наведені обставини не залишають сумнівів щодо актуальності обраної здобувачем теми дослідження та науково-практичного значення роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Результати дисертаційного дослідження Анатолія Буряченка є науково обґрунтованими, адже у роботі комплексно опрацьовано широкий спектр проблем, пов'язаних

з відповідальністю за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві.

Дисертантом правильно і чітко сформульовано об'єкт дослідження, а також його предмет. Мета дослідження визначена відповідно до його об'єкта та предмета, а саме розроблення науково-теоретичної концепції сучасного розуміння інституту відповідальності суб'єктів сімейних правовідносин за невиконання обов'язку щодо надання утримання, виявлення основних теоретичних та прикладних проблем даного сімейно-правового інституту, а також формування наукових висновків та пропозицій стосовно вдосконалення чинного сімейного законодавства у даній галузі дослідження.

Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих цивільно-правовою наукою методів (серед яких спеціальні та загальнонаукові методи дослідження. Структура роботи є логічною. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів.

У дисертації дотриманий баланс розкриття усіх наукових поглядів в межах обраного напрямку. Робота базується на достатній джерельній базі, яка включає наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, національне законодавство, правові акти зарубіжних країн та міжнародні нормативно-правові акти щодо правового регулювання відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві.

Викладені у розділах основної частини роботи положення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі і є недостатньо вивченими в сімейно-правовій науці. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачем на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, обумовлюється тим, що дисертація Буряченка А. М. є одним з перших в Україні комплексних наукових досліджень відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість і є достатніми для роботи такого рівня. У межах проведеного дослідження сформульовано багато нових для науки сімейного права положень та узагальнень, що виносяться на захист та мають теоретичне і практичне значення, а відтак становлять вагомий внесок у розвиток сімейного права.

Заслуговує на увагу авторське визначення поняття «обов'язку щодо надання утримання». Під яким пропонується розуміти особливий вид сімейних відносин, відповідно до якого один із учасників сімейних відносин (боржник) в силу положень сімейного законодавства, або договору зобов'язаний надати іншому учаснику сімейних відносин (одержувачу) утримання у натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має

право вимагати від боржника виконання його обов'язку, в тому числі в судовому порядку, або через застосування виконавчого напису нотаріуса.

Позитивним є визначення ознак, якими характеризується обов'язок щодо надання утримання: гнучкість у обранні способу виконання; відсутність взаємності; особистий характер, (для утримання онуків, братів, сестер, падчерки, пасинка передбачається передавання обов'язку щодо надання утримання в силу закону як своєрідне правонаступництво); майновий характер; безоплатний характер; тривалий характер; учасниками правовідносин щодо надання утримання є лише особи, які перебувають у відповідному сімейному зв'язку; підстави виникнення обов'язку надання утримання та припинення такого обов'язку визначені в законі, або в договорі.

Цікавою є пропозиція автора щодо розширення кола підстав для відмови у допущенні до участі у конкурсі на заміщення окремих посад державної служби. На його думку, не мають права брати участь у конкурсі на заміщення таких посад особи, які мають заборгованість по аліментах на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців.

Підтримуємо пропозицію дисертанта застосовувати до осіб, яким передана на виховання дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, у випадку невиконання ними обов'язків щодо надання дитині належного утримання, такі заходи сімейно-правової відповідальності як: дострокове розірвання договору про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї; дострокове розірвання договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу; дострокове припинення договору про патронат над дитиною; скасування усиновлення; звільнення опікуна, піклувальника від своїх обов'язків.

В умовах сучасної інтеграції населення особливо цінним є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в законодавствах зарубіжних країн таких як: Канада, Австралія, США, Велика Британія, та окремих країн Європейського Союзу.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Результати дослідження опубліковано в 10 працях, з яких 3 статті у фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні, та 6 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах, що свідчить про належну апробацію результатів наукового дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи проведене автором дослідження, наукову новизну, обґрунтованість, а також практичну значущість результатів роботи, разом з позитивними моментами, необхідно звернути увагу на окремі положення дисертаційної роботи Буряченка А. М., які носять дискусійний характер чи потребують додаткової аргументації.

1. Сьогодні поряд з імперативним обов'язком інших членів сім'ї та родичів утримувати непрацездатних осіб і дітей, що потребують матеріальної допомоги положення ст. 9 СК України, передбачають можливість іншим членам сім'ї та родичам, врегулювати свої відносини за домовленістю. Автору, доцільно було б детальніше дослідити питання договірної відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання.

2. Незважаючи на слушність висновку дисертанта, що невиконання батьками обов'язку утримувати дитину може бути підставою встановлення обмежень немайнового характеру щодо боржника, таких як: позбавлення можливості участі у полюванні, позбавлення права керування транспортними засобами, користування зброєю, заборона виїзду за межі території України тощо. Не зовсім зрозумілим є віднесення до зазначеного переліку такого обмеження як відмова в отриманні житлової субсидії. На нашу думку, правовими наслідками такої відмови буде погіршення саме майнового становища боржника.

3. Автор стверджує, що відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві має подвійну правову природу (публічну та приватно-правову). Така відповідальність може застосовуватись учасниками сімейних відносин через застосування санкцій цивільно-правового характеру. Варто було б пояснити позицію дисертанта щодо термінологічної полісемії розуміння поняття «санкції цивільно-правового характеру».

4. Дисертант аналізує правове регулювання відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві зарубіжних країн. Однак, зі змісту дисертації залишається невідомою думка автора щодо переваг і недоліків зарубіжного законодавства з досліджуваної проблематики, та можливості запозичення позитивного досвіду правового регулювання відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання в національне законодавство.

5. Особливим видом немайнової відповідальності, на думку дисертанта, є позбавлення права на утримання у разі негідної поведінки подружжя у сімейних відносинах. Така поведінка може виявлятися в умисному невиконанні обов'язку щодо надання утримання іншому з подружжя в період непрацездатності останнього, під час вагітності, або в період здійснення ним догляду за малолітньою дитиною. Із зазначеного формулювання залишається незрозумілим, яку ще поведінку подружжя у сімейних відносинах автор вважає негідною? Варто було в роботі визначити ознаки негідної поведінки подружжя у сімейних відносинах.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Анатолія БУРЯЧЕНКА на тему «Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві», відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі

змiнами i доповненнями вiд 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора фiлософiї та скасування рiшення разової спецiалiзованої вченої ради закладу вищої освiти, наукової установи про присудження ступеня доктора фiлософiї, затвердженого постановою Кабiнету Міністрiв України вiд 12 сiчня 2022 року № 44. Дисертацiйне дослідження є завершеною самостiйною науково-дослiдною роботою, в якiй отримано новi науково-обґрунтованi результати, що в сукупностi вирiшують наукове завдання, яке має iстотне значення для науки сiмейного права, а його автор – Анатолiй Буряченко заслуговує на присудження йому ступеня доктора фiлософiї за спецiальностю 081 Право.

Рецензентка:

**кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивiльного права та процесу
Хмельницького унiверситету управлiння та права
iменi Леонiда Юзькова**

Галина АНIКIНА